ISSN -2583-147X (P), **Vol.- 9, Issue No.VI, September 2023**
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ଓଡ଼ିଆ ଅସ୍ମିତାର କର୍ଣ୍ଣଧାର 'ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ'

ଡକ୍ଟର ସାରଦା ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି

ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଜାତି ନିମନ୍ତେ ଆଲୋକ ସଦୃଶ୍ୟ, ଯେଉଁ ଆଲୋକ ଭାରତର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳକୁ କରିଛି ଆଲୋକିତ । ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଜଣେ ମହିମାନ୍ୱିତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ସେ କରିଛନ୍ତି ମହିମାମଣ୍ଡିତ । ଓଡ଼ିଶା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠାପର ସାଧନା ପ୍ରତିଟି ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ଅଟେ । ମଧୁସୂଦନ ଥିଲେ ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବୀରପୁରୁଷ । ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଆ ଅସ୍ମିତାର ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇପାରିଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକତ୍ରୀକରଣ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରୟାସ ଆମ ଜାତି ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ସେ ଥିଲେ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ, ସେଥିନିମନ୍ତେ ମଧୁବାବୁ ବାସ୍ତବରେ ଓଡିଆ ଜାତିର ଅଗ୍ରପୁରୁଷ । ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ସେବା, ସଂକଳ୍ପର ପ୍ରତୀକ ହେଉଛନ୍ତି ମଧୁସୂଦନ ଦାସ । ସର୍ବଭାରତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧୁବାବୁଙ୍କର ପରିଚୟ ଓଡ଼ିଶାକୁ କରିଛି ଗୌରବାନ୍ୱିତ ।

ଓଡ଼ିଶା ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ବିଶ୍ୱରେ ଏକ ବିଭବମୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ । ଓଡ଼ିଶାର ରହିଛି ଏକ ଗୌରବମୟ ଐତିହ୍ୟ ଓ ପରମ୍ପରା । ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା ଆମ ମାତୃଭାଷା 'ଓଡ଼ିଆ' ଏକ ସମୃଦ୍ଧମୟ ପରମ୍ପରାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ସୁଜଳା, ସୁଫଳା, ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ଓଡ଼ିଶା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ କିନ୍ତୁ ସଂକଟ ଓ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଗତିକରିଛି । ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଦିନେ ସାଂସ୍କୃତିକ, ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ ଇତ୍ୟାଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ସମ୍ମାନ ପାଇଥିଲେ, ସେହିମାନେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କିନ୍ତୁ ହୋଇଛନ୍ତି ଲାଞ୍ଛିତ, ଅବହେଳିତ ଓ ଅପମାନିତ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବକ୍ଷୟର ରୂପ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱାଭିମାନ ଉପରେ କଲା କଠୋରାଘାତ । ଆମ ମାତୃଭାଷା 'ଓଡ଼ିଆ'ର ବିଲୋପ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା ପ୍ରୟାସ । ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ, ଏହିଭଳି ଏକ ଘଡିସନ୍ଧି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜାତିପ୍ରାଣ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ହୋଇଥିଲା ଆବିର୍ଭାବ ।

କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ଜୀବନ ଇତିହାସ ହେଉଛି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ଦୀର୍ଘ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ଇତିହାସ । ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସତ୍ୟଭାମାପୁର ଗ୍ରାମରେ । ୨୮ ଅପ୍ରିଲ ୧୯୬୮ ମସିହାରେ ପିତା ଚୌଧୁରୀ ରଘୁନାଥ ଦାସ ଓ ମାତା ପାର୍ବତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଔରସରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲେ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ । ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ (୧୮୪୮-୧୯୩୪) ଥିଲା ବହୁ ଘଟଣା ବହୁଳ । ଏହି ସମୟ ଅର୍ଥାତ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ଓ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଭାରତର ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଘଡିସନ୍ଧି ସମୟ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ନଥିଲା । ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା, ଯାହା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଉନଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ଥିଲା ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଅନୁନ୍ନତ ଅଞ୍ଚଳ । ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବଙ୍ଗୀୟମାନେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ରହିଥିଲେ, ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଏକ ଅବହେଳିତ, ଦୁଃସ୍ଥ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଏହିପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କର ଜନ୍ମ ।

ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଓଡ଼ିଶାର ଏହିପରି ସମୟରେ ଏକ ମହକିତ ମଲ୍ଲୀପରି ଓଡ଼ିଶାର ଉପବନକୁ ନିଜ ପ୍ରତିଭାର ବାସ୍ନାରେ ମହକାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ଜୀବନ କିନ୍ତୁ ଥିଲା ବହୁ ସଂଘର୍ଷମୟ । ମଧୁସୂଦନ ନିଜ ଗ୍ରାମର ପାଠଶାଳାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପରେ କଟକରେ ଆସି ହାଇସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ହାଇସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ପରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା ପରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କଲିକତା ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ,

ସେହିଠାରେ ମଧୁବାବୁଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ଯଥାର୍ଥରେ ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା, ସେହିଠାରେ ସେ ବି.ଏ ଓ ଏଲ୍.ଏଲ୍.ବି ଡିଗ୍ରୀ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ କନ୍ୟା ସୌଦାମିନୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ବିବାହର ମାତ୍ର ୫ବର୍ଷ ପରେ ସୌଦାମିନୀଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର କୌଣସି ସନ୍ତାନ ନଥିଲା, ପରେ କଲିକତାରେ ଏମ୍.ଏ ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରି କିଛିକାଳ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । ୧୮୮୧ ମସିହାରେ ମଧୁସୂଦନ କଲିକତା ସହର ଛାଡି ଓଡ଼ିଶା ଫେରିଆସିଲେ ଏବଂ କଟକରେ ଓକିଲାତି କରିଥିଲେ । କଟକ ବାର୍‌ରେ ଯୋଗଦେବାରେ ସେ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ, ତା ପୂର୍ବରୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଓକିଲ ଥିଲେ । ଓକିଲ ଭାବରେ ମଧୁସୂଦନ କଟକ ବ୍ୟତୀତ କଲିକତା ଓ ପାଟଣାରେ ମଧ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଓକିଲାତିରେ ସେ ପାଇଥିଲେ ବେଶ୍ ସଫଳତା । ୧୮୮୫ ମସିହାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପରିଚାଳନା ସମ୍ପର୍କିତ ଘଟଣାରେ ମଧୁସୂଦନ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତିଥିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ହିନ୍ଦୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ତେଣୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ସରକାର ତାହାର ପରିଚାଳନା କରିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ଓକିଲାତିରେ ବିପୁଳ ସଫଳତା ଓ ଯଶଲାଭ କରିଥିଲେ ହେଁ, ସେଥିରୁ ସେ ବିଶେଷ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିନଥିଲେ ।

"ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଥିଲେ ଜାତୀୟତା ଭାବର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସାମୂହିକ ବିକାଶ ସହିତ ସାରାଦେଶର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ କାମ କରୁଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ, ଯେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନକୁ ଜାତି ନିମନ୍ତେ ବଳି ଦେବାକୁ ଶିଖିନାହାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଯାଏ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଜୀବନରେ ଯେତେବେଳେ ଜାତିର ଚିନ୍ତା ପ୍ରବେଶ କରିବ, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ପ୍ରବେଶ କରିବ । ମୋର ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତା ସେହି ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଅଂଶବିଶେଷ ।"

ମଧୁସୂଦନ ଓଡ଼ିଶାକୁ ନିଜର ପ୍ରାଣଦେଇ ଭଲପାଉଥିଲେ, ତେଣୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକ ଶାସନାଧୀନ କରିବା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଂହତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ସେ ଗଠନ କଲେ, 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ବସ୍ତୁତଃ 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ'ର ଅବିରତ ସଂଗ୍ରାମ ତଥା ମଧୁସୂଦନଙ୍କ କଠୋର ତ୍ୟାଗ ବଳରେ ୧୯୩୬ ଏପ୍ରିଲ୍ ପହିଲାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ହେଲା ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ମଧୁସୂଦନ ହେଉଛନ୍ତି ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିବା ସୂତ୍ରର ଆଦ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ୧୯୦୩ ରୁ ୧୯୨୦ ମଧ୍ୟରେ ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ କଟକ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ପୁରୀ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରାଇ ଜନମାନସରେ ଐକ୍ୟବୋଧ, ଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଜାତୀୟତାର କୋମଳ ବହ୍ନି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ଗଠନ ଦିଗରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଉଦ୍ଭାବିତ 'ଉତ୍କଳସଭା' ମଧ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳି ସାଂଗଠନିକ ଅସ୍ତ୍ର ଥିଲା, ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ମଧୁସୂଦନ ତତ୍କାଳୀନ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଅଫିସର ଓ ଅମଲାମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱାର୍ଥ ବିରୋଧି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କାର୍ଯ୍ୟର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଏହାଛଡା ଏହି ସଭା ଦ୍ୱାରା ଜନ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ଯାହାଫଳରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ଦିଗରେ ଏହା ସହାୟକ ମଧ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ମାନଚିତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଅର୍ଥନୀତି ଯେପରି ସୁଦୃଢ଼ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ସେ ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ୧୮୯୭ରେ ଓଡ଼ିଶା ସୂକ୍ଷ୍ମକଳା କାରଖାନା ଓ ୧୯୦୫ରେ 'ଉତ୍କଳ ଟ୍ୟାନେରୀ' ଜୋତା କାରଖାନା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଜରିଆରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ଆଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ କରିଥିଲେ ହେଁ କୌଣସି ଭାଷାଗତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ତାଙ୍କୁ କେବେ ସ୍ପର୍ଶ କରିନଥିଲା । ବିଶେଷ ଭାବରେ 'ଦ ଓଡ଼ିଆ' ନାମରେ ଏକ ଇଂରାଜୀ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ନିଜ ସମ୍ପାଦନରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ସାମ୍ବାଦିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧୁସୂଦନ ଥିଲେ ଅଗ୍ରଣୀ । ସେ ସମୟର ଅନ୍ୟ ଏକ ପତ୍ରିକା 'ଷ୍ଟାର ଅଫ୍ ଉତ୍କଳ'ରେ ତାଙ୍କ ବହୁ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମଧୁସୂଦନ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ସେ ୧୯୨୧ରୁ ୧୯୨୩ ମସିହା ପାଖାପାଖି ୨ବର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୫-୨୬ ମଧୁସୂଦନ କଂଗ୍ରେସଦଳ ତରଫରୁ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଲେଜିସ୍‌ଲେଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌କୁ ପାର୍ଥୀ ହେବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରି ପରେ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ 'ସମାଜ' ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ କଟୁ- ମଧୁର ମିଶ୍ରିତ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା- "ସେ କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌କୁ ଯିବା ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରେ ଗୌରବର ବିଷୟ ହେବ । ମଧୁବାବୁ ସେ କାଳର ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରର ଖେଳାଳୀ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସେପରି କେହି ସହକାର୍ମୀ ନଥିଲେ, ସେ କାହାରି ଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ପାଇ ନାହାନ୍ତି କି ସମାଲୋଚନା ସହିନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏକ ଶିଂଘ ଷଣ୍ଢ ପରି ଯେଉଁ ଆଡେ ଯେତେବେଳେ ବିଚାରିଛନ୍ତି, ଠେଲିପେଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଭଲ କରିଛନ୍ତି, ଭୁଲ କରିଛନ୍ତି, ଯେ ଯାହା କହନ୍ତୁ, ଓଡ଼ିଶାର ନବ ଜାତୀୟ ଜାଗରଣ ମୂଳରେ ତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ବହୁ ପରିମାଣରେ ରହିଅଛି ।"(୨)

ଓଡ଼ିଶାରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧୁବାବୁଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ତାଙ୍କର ପାଳିତ କନ୍ୟା ଶୈଳବାଳା ଓ ସୁଧାଂଶୁବାଳାଙ୍କୁ ସେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ନ୍ୟାୟଳୟରେ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଓକିଲାତି କରିବାର ଅନୁମତି ମିଳୁ ନଥିଲା । ମଧୁସୂଦନ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ । ନିଜ କନ୍ୟା ସୁଧାଂଶୁବାଳାଙ୍କୁ ଓକିଲାତି କରିବା ପାଇଁ ସେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ଠାରୁ ଅନୁମତି ଆଣିପାରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ନିମନ୍ତେ ମଧୁବାବୁଙ୍କର ଥିଲା ବିଶେଷ ଆନ୍ତରିକତା । ସେ ଲେଖିଥିଲେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଭିତ୍ତିକ ଜାତୀୟତାବାଦୀ କବିତା । ପରିମାଣାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନୁହେଁ ବରଂ ଗୁଣାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କ କୃତି ପରାଧୀନ ଉତ୍କଳର ଜାତିପ୍ରୀତିର ଆଦର୍ଶକୁ ବହୁଗୁଣିତ କରି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲା । ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ, ଜନନୀର ଭକ୍ତି, ସନ୍ତାନର ଭକ୍ତି, 'ସମ୍ମିଳନୀ, ଜାତି ଇତିହାସ' ଇତ୍ୟାଦି କବିତା ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ଭାବଧାରାର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିଫଳନ ଅଟେ । ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସ୍ୱାଭିମାନକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ଜାତୀୟତା ବାଦୀ କବିତା 'ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ'ରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି;-

"ଜନନୀର ଦେଖା କରିବାରେ ଇଚ୍ଛା
ଯଦି ହୋଇଥାଏ ମନେ,
ଉତ୍କଳର ମାଟି ଆଲିଙ୍ଗନ କରି
ତା ଧୂଳି ଲେପ ବଦନ ।" (ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ)

ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥିଲା ୧୯୩୪ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ୪ତାରିଖରେ କଟକଠାରେ । "ଓଡ଼ିଶା ଯେଉଁ ମହାନ୍ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପ୍ରୟାସରେ ପରିଣାମ ପାଲଟି ଥିଲା, ତାଙ୍କ ସଫଳତା ତଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳର ପରିଚୟ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଫେରି ଯାଇଥିଲେ, ଏହି ଜାତିପ୍ରାଣ କୁଳବୃଦ୍ଧ ।"(୩) ୧୯୩୬ ମସିହା ଅପ୍ରିଲ ୧ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଭାବେ ଗଠିତ ହେଲା; ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ସେତେବେଳକୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇସାରିଥିଲା ।

ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପରଲୋକରେ ଦେଶର ରାଜନୀତିକ ଓ ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଶୂନ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ତାହା ସେ ସମୟର ଭାରତୀୟ ନେତୃବୃନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାପଡ଼େ । ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କହିଥିଲେ-

"ମଧୁସୂଦନ ଦାସ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାର ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଭାରତର ଜଣେ ମହାନ୍ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ବିଗତ ପଚାଶ ବର୍ଷଧରି ମୁଁ ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ଆସିଛି । ତାଙ୍କୁ ସିଧାସଳଖ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମୋର ଘଟି ନାହିଁ; ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଦୂରରୁ ଦେଖିଛି, ସେ ମୋ ପିତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ବିଚାର ଆଲୋଚନା ହେଲେ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କର ନାମ ବାରମ୍ବାର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଉଥିଲା ।"(୪)

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ମହାନାୟକ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ । ତାଙ୍କ ସଂଘର୍ଷମୁଖର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନକାଳର କାହାଣୀ ତାଙ୍କୁ ଏକ ବୀରପୁରୁଷ ଭାବେ ଅବିହିତ କରିଛି । ମଧୁବାବୁ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସୁରକ୍ଷା କବଚ । ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର କପ୍ତାନ । ତାଙ୍କ ବିନା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିବା ହୁଏତ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା ବୋଲି ମନେହୁଏ । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ପାଇଁ ଜାତିର ପିତା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଯେପରି ବନ୍ଦନୀୟ, ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପାଇଁ ମଧୁବାବୁ ସେହିପରି ବନ୍ଦନୀୟ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଅବତାରୀ ପୁରୁଷ । ମଧୁବାବୁ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ସ୍ୱାଭିମାନ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ ।

(୧) ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଜାତୀୟତା, ପାବକ କାନୁନ୍‌ଗୋ-ଶତବଲ୍ଲୀ (ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ), ସଂ-ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ପୃ;-୧୯୪, ୨୦୨୨ ।

(୨) ଦେଶପ୍ରାଣ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାସ, ୧୯୭୧, ପୃ-୪୫୨ ।

(୩) ମୁଖବନ୍ଧ, ଶତବଲ୍ଲୀ (ଉତ୍କଳ-ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ) ସଂ- ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ପୃ-୦୯, ୨୦୧୯ ।

(୪) ମଧୁସୂଦନ ଦାସ- ଦ ମ୍ୟାନ୍ ଆଣ୍ଡ ହିଜ୍ ମିସନସ୍, ସଂ- ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ, ପ୍ରଗତି ଉତ୍କଳ ସଂଘ, ରାଉରକେଲା, ୧୯୯୮ ।

ଅଧ୍ୟାପକ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ

ସାଲେପୁର ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ସାଲେପୁର, କଟକ